

DISKUSIJOS, POKALBIAI

REDKOLEGIJOS POSĖDŽIO MEDŽIAGA

1991 m. gegužės 30 d. įvyko "Lietuvos istorijos studijų" redaktorių kolegijos pokalbis aktualiais Lietuvos istorijos periodizavimo klausimais. Skelbiame svarbiausias jo dalyvių mintis.

Doc. A. Bumblauskas: Per paskutinius 40 metų neįvyko jokios rimtesnės diskusijos periodizacijos klausimu. Ir visiems aišku, kodėl. Mums buvo duota marksistinė—lenininė istorijos periodizavimo schema. Istoriko pareiga buvo į tą schemą įsprausti empirinę medžiagą.

Pirmojo mūsų žurnalo "Lietuvos istorijos studijos" numerio pasirodymo proga tas mūsų susiejimas yra tikslingas — norėtusi nuolat regėti dėmesį teoriniams klausimams.

Žymus anglų istorikas ir istoriosofas R. Collingwood, akcentuodamas istorinio proceso kontinuitetą, neigė periodizacijos būtinumą. B. Croce teigė, kad periodizacija — tik mnemonikos reikalas. Taigi atminčiai sutvarkyti. Atrodo, šia pozicija remiantis, neretai nueinama iki formalizmo — pvz., skyrius pavadinamas "Europa nuo 1500 iki 1600 m." Periodizacijos problema neegzistavo ir ciklinės istorijos koncepcijos autoritetams O. Spengleriui ir A. Toynbee — jie aprašinėjo civilizacijas, jų savaiminį augimą ir epochų "tipus".

Ir vis dėlto šis nihilistinis periodizacijos atžvilgiu požiūris neįsigalėjo istoriografijoje. Ir šiais laikais pabrėžiama, kad epochų skyrimas yra būtinas bei prasmingas istorinis metodas ir aktas, tačiau priklausantis ne tiek nuo tyrinėtojų nuostatų, bet iš esmės yra istorijos terijos, o ne individualizuoto tyrimo metodas (žr. Geschichte / Hrsg. W. Besson.— Frankfurt an Main, 1961. — S. 246–247). Žodžiu, tai istoriografijos paradigmos reikalas. O kaip šį rezultatą pasieksi, jei ne diskusijomis ar konvencijomis? Ypač periodizacijos poveikį turi jausti dėstytojai, negalintys susismulkinti ir priversti nuolat operuoti stambiais istorijos blokais.

Dėl Europos istorijos mums nereikia itin galvų sukti ir išradinėti dviratį. Nuo XVII a. nuo K. Cellarijaus tęsiasi tradicija dalinti Europos istoriją į senovę, viduramžius ir naujuosius amžius. Tačiau kaip taikyti šias sąvokas Lietuvos istorijai? Iškyla didžiuliai sunkumai — jau vien dėl mūsų geopolitinės padėties. Juk mes gana ryškiai vėlavome civilizacijos kelyje. Tai kur tada viduramžiai? Sunku juos surasti, nes iki XIV a. mes — dar pagonyš.

Prof. M. Jučas: Viduramžių epochos Lietuvoje nebuvo.

Doc. A. Bumblauskas: Iškyla klausimas ir dėl naujųjų amžių. Ypač jei pažiūrėsime, kas tuo metu dėjosi Vakarų Europoje. Ten ne tik pereita prie Renesanso laikais užsimezgusio naujųjų laikų mąstymo,

prie visai kito dangaus suvokimo. Ten pereinama taip pat ir prie naujų socialinių procesų – pradeda formotis demokratinė–liberalinė visuomenė – procesas, davęs vaisius XIX a. Tuo tarpu Lietuvoje XVII–XVIII amžiuje mes turime lažinį–palivarkinį ūkį, kurį ne vienas istorikas yra vadinęs iš esmės barbariška ūkine santvarka, kuri gimdo bajorišką anarchiją.

Visais šiais atvejais sąvokos "viduramžiai" ar "naujieji amžiai" gali įgyti griežtus apibrėžimus, būtinus mokslo kalbai.

Sitoje vietoje ir prasidėjo mūsų su A. Kulakausku apmąstymai. Reikėjo kurti Lietuvos istorijos programą, tad norom nenorom ir periodizaciją. Pirmasis mūsų žingsnis buvo toks – sutarėme, kad nepakan-ka formacinio modelio. Taikant vien jį, suniveliuojama Lietuvos istori-ja bent su Vidurio Europos šalių – Vengrijos, Čekijos, Slovakijos, Lenkijos – istorija. Antras žingsnis, grįžtame prie A. Šapokos siūlyto modelio – periodizuoti pagal valstybės raidos etapus. Tiesa, A. Šapoka ne visur buvo nuoseklus – Gediminaičių dinastijos pradžia ir pabaiga jau buvo svarbiau nei Krėvos sutartis ar Liublino unija, į periodizaci-ją įvedami ir politinės santvarkos apibrėžimai.

Taigi sutarėme, kad periodizacijoje negali nebūti sveiku protu (ne-būtinai teoriniu mąstymu) nustatomos lemtingos istorijos datos, kurios dažniausiai ir yra valstybingumo pokyčiai. Jei istorija nuo Tukidido laikų iki pat XX a. apibrėžiama kaip įvykių istorija, tai negali jos modeliai būti išmesti į šiukšlyną. Periodizacijoje turi būti įvykiai, lem-tingi, laikais net sakraliniai.

Tačiau tokie įvykiai, iš pirmo žvilgsnio, ne visada turi sąsąjį su giluminiais – intelektualiniais, politiniais, socialiniais – procesais. Kaip juos įvardinti? Mančiau, kad kol kas istorijos teorija, bent jau mūsų, nieko nėra pasiūlusi kito, kaip tik formacijų sąvokas. Jau girdim prie-kaistus – stagnacinis šlamštas. Bet pasižvalgykime plačiau. Vienam žy-miausių šiuolaikinių medievistų G. Duby feodalizmas – ne vien dvaro santykiai su valstiečiais ar net leniniai santykiai. Jam tai ir monarchi-nė santvarka ir net "Dievo ideologija". Vadinasi, aiškiai matyti, kad rimtos istoriografinės mokyklos atstovams tokia sąvoka kaip feoda-lizmas – nėra vien ekonominiai–socialiniai dalykai. Taigi mes būtume konjunktūriškai nusiteikę žmonės, jeigu bandytume išmetinėti tai, kas į istorijos mokslą įėjo kaip rimtą mokslinį turinį turinčios sąvokos.

Tokiu atveju iškyla problema – koku būdu turime feodalizmo ar buržuazinės visuomenės sąvokas pritaikyti Lietuvos istorijai? E. Guda-vičius yra pasakęs lakią frazę: kad "Lietuva yra pasislinkusios kortų kaladės dėsnio veikiamas regionas". Jis turi galvoje tai, jog pas mus istoriniai procesai vėluoja. Pvz., frankai jau V a. turi alodą, o mes – tik XII–XIII a. – tad atotrūkis akivaizdus. Tapę civilizauta visuome-ne, mes visą laiką žiūrime į Vakarus. Net Jogailos privilegijos – tai aiškus luominės visuomenės kūrimas. Žiūrime į Vakarus, nes ten yra luomai. Tai kartojasi net ir dabar. Kartojame sąvokas – "liberaliz-

mas", "demokratija". Pagalvoju – kokia sunki problema – išeiti iš barbarybės. Ar yra kada kokia visuomenė šį procesą įveikusi liberaliais metodais?

Nuolat matau Lietuvos istorijos koliziją: nors kojos ir žemai, bet galva pasisukusi į Vakarų. Vadinasi, formacijos – ne vien socialiniai–ekonominiai dalykai, o kompleksas, savotiškas sluoksniuotas pyragas. Tai galima pailiustruoti ir XIV a. Lietuvos pavyzdžiu. Sunku kalbėti apie tai, jog čia yra jau iki galo susiformavęs feodas, nes nėra dalinti veldamai, bajorų kaimų nedaug, jie išbarstyti. Todėl labai sunku apibrėžti, jog feodaliniai santykiai jau išsivystę, kai tuo tarpu politiškai mes jau orientuojamės į luominės visuomenės formavimą. Tai kaip tuos dalykus vertinti? Ar čia būtų žingsnis į brandų feodalizmą? Ūkiškai ir sociališkai – dar ne, bet politiškai, ideologiškai – taip. Tad net formacijų sąvokas taikyti – taip pat problema.

Mes nuėjome tokia linkme – būtina išsiaiškinti lūžinius momentus. Tada jau epochas įvardinti kaip nors galėsime. Tad mes išskyrėm tokius lūžinius momentus, kurie, kaip paaiškėjo vėliau, koreliuoja su valstybės raidos datomis:

1. XIII a. vidurys – valstybės kūrimasis, perėjimas nuo ikiklasinės visuomenės prie ankstyvosios feodalinės visuomenės;

2. XIV a. pabaiga – Krėvos sutarties epocha, krikštas, po jo fundamentalų Vytauto reformų laikotarpis;

3. XVI a. vidurys – Liublino unijos epocha, kurią supa tokie įvykiai kaip Valakų reforma, II–asis Lietuvos Statutas, Stepono Batoro valdymas;

4. XVIII a. antra pusė – amžiaus pabaiga su švietimo idėjomis ir su gegužės 3–osios konstitucija, dėl kurios nelemto naikinimo prijungiama prie Rusijos;

5. XIX a. vidurys – valstybiniu požiūriu žiūrint 1863 m. sukilimas – tai paskutinis bandymas atkurti senąją bajorišką valstybę ir kartu tai didžiausias socialinis–ekonominis lūžis, nes naikinama baudžiava;

6. XX a. pradžia – tai pirmas pasaulinis karas, kurio padariniai veda prie Lietuvos Respublikos atsiradimo;

7. 1940–ieji metai – ne tik nepriklausomybės netektis, bet ir formaciniai pokyčiai – sovietizacija;

8. mūsų gyvenamos dienos – 1988–1991 metai.

Laikykim, kad tai būtų šioks toks paaiškinimas, kaip mes bandėm suderinti valstybingumo pokyčius, įvykių istorijos principus su procesų istorijos lūžiais.

Nebūtinai reikia rinktis tą arba kitą kelią. Svarbu įžiūrėti lūžinius momentus ir tada pamėginti epochas įvardyti šiuolaikinės istorijos mokslo sąvokomis. Aišku, bet kuriuo atveju lieka svarstylini ne tik principai, bet ir mūsų supratimu išskirti lūžiniai momentai ir epochų įvardijimai.

Gal dar Antanas ką turi pridurti, nes mes dviese esame daug dirbę tuo klausimu, daugybę kartų svarstę juos.

V.d. A. Kulakauskas: 1987 m. rudenį tuometinės Švietimo ministerijos buvo nutarta į vidurinės mokyklos mokymo planus įtraukti Lietuvos istoriją kaip atskirą discipliną. Ją dėstyti numatyta 9-oje klasėje. Šios disciplinos programą parengti buvo pavesta Pedagogikos mokslinio tyrimo institutui. Tačiau šio instituto istorikų–metodinių parengtas programos projektas ministerijos mokslinėje–metodinėje komisijoje buvo atmestas. Tad programos parengimą 1988 m. vasario mėn. teko perimti man su A. Bumblausku. Turėjome labai mažai laiko – gal apie savaitę.

Mes bandėme periodizuoti Lietuvos istoriją remdamiesi lyg ir dviem principais: formaciniu ir valstybės raidos etapais. Tai savotiškas sintezės bandymas. Pagrindinis kriterijus, lemiantis periodų ribas, mums buvo politinis – valstybės (kovos dėl valstybingumo) raida. Šiuo požiūriu mūsų pateikta Lietuvos istorijos periodizacija iš esmės sutampa su ta, kuria remiantis parašyta A. Šapokos redaguotoji "Lietuvos istorija". O formacinis principas mums buvo tarsi dailininkui (paveikslo) gruntas.

Šiandien, manau, aktualu į Lietuvos istoriją pasižiūrėti visuotinės ar bent jau Europos istorijos kontekste. Vidurinių mokyklų programoje gal net reikia integruoti Lietuvos istoriją į visuotinę istoriją. Taip, beje, yra daugumoje šalių – savo šalies istorijos mokomasi ne kaip atskiros disciplinos, o bendrame istorijos kurse. Neabejotina, kad tokiam kurse gerokai pasikoreguotų ir bendras Lietuvos istorijos vaizdas.

Doc. A. Bumblauskas: man buvo didelis atradimas, kai aš palyginau du įvykius. 1341 m. Lietuvoje – Gedimino mirtis, o tais pačiais metais Romoje popiežius vainikuoja Petrarką. Kai Europoje XIV a. pab. – jau Renesanso pradžia, tai Lietuvai toloka dar net iki krikšto.

V.d. A. Kulakauskas: galvoju, kad lietuviška visuotinė istorija su integruota į ją Lietuvos istorija gerokai papildytų ir Europos istorijos vaizdą. Juk Lietuva ir apskritai Rytų Pabaltijys istorine kultūrine prasme – Vidurio Europos ar tiesiog Europos rytinis pakraštys, sandūra tarp Europos ir rytų slavų pasaulio, laikytino Eurazijos istoriniu–kultūriniu kontinentu. Apie tai, beje, pastaruoju metu kalba ir kai kurie Vakarų Europos mokslininkai, pvz., žinomas politologas Ralfas Dohrendorfas.

Visuotinės istorijos kontekste, be abejo, kiek kitaip projektuotųsi ir Lietuvos istorijos periodizacijos problemos. Ieškant universalių ar sintetinių šalies ir tautos istorijos periodizacijos kriterijų, reikėtų pabandyti tiksliau apibrėžti ir tokios sąvokos kaip "istorinė epocha" turinį ar sampratą.

Doc. A. Bumblauskas: Regionų problema – didžiulė problema. Bijau, kad mes galime per daug išplėsti pašnekėsio objektą. Šia prob-

lematika galėtume surengti specialų pašnekesį. Dabar siūlyčiau ir praščiau pasisakyti prof. M. Jučą, kuris yra dalyvavęs ir akademinės 1935 m. Lietuvos istorijos rašyme. Ten periodizuojama iš esmės formaciškai. Turbūt profesorius su kitais autoriais yra šivos dalykus svarstęs.

Prof. M. Jučas: mane tas formacinis principas, kuris eina šalia valstybinio principo, truputį gąsdina. Gąsdina tuo, kad vėl grįžtama prie ekonominio primato. Prie to prisideda ir išskirti poskyriai: baudžiavos stagnacija, baudžiavos iinimas, toliau valstybės struktūros, o po to – kultūra. Už tą principą mus kritikavo, taip pat už tai, kad mūsų istorija yra bolševikinė ir prorusiška. Pirmutinė kritika žodinė, daugiausia Stakausko, paskutinė – Jakšto 1985 m.

Mes visur duodame primatą ekonomikai, toliau eina politika ir kultūra. Net jei ir netiesiogiai kultūrą išvedame iš ekonomikos, tai esmė nuo to nesikeičia. Mes liekam marksistais. Bandome truputį pagražinti fasadą, kai kur į pirmą vietą iškeldami valstybę, bet neatsikrato me seno istorijos dalijimo įtakos.

Tuo tarpu istorijos periodizacija pasaulyje yra gana įvairi. Imkim kad ir artimiausius kaimynus lenkus ir vokiečius. Lenkai, praradę savo valstybę, pirmiausia kelia ne valstybę, bet kultūrą. Jie turi Renesansą, Baroką, Švietimo epochą, Klasicismą. Pagal kultūros epochas jie periodizuoja ir visą savo istoriją.

Vokiečiai simpatizuoja principui – valstybė. O kokie poslinkiai pas mus?

Į mano rankas pateko R. Batūros parengta programa aukštosioms mokykloms. Joje Didžioji Lietuvos kunigaikštystė skirstoma tik pagal valdovus – Mindaugas, Gedinimas, Algirdas ir Kęstutis, Vytautas ...

V.d. A. Kulakauskas: tai "tautiškas" požiūris.

Prof. M. Jučas: kuris iš šių principų geriausias? Aš simpatizuoju A. Šapokai ir tam, kas buvo išleista 1935–1938 m. Ten periodizuojama pagal valstybės raidą. Pradžioje LDK iki Krėvos – visiškai savarankiška valstybė, Mindaugas ją sukūrė ir ji tokia buvo iki unijos. Suartėjimas – dar ne unija. Jau Gediminas suartėjo su Lenkija, kada darė sąjungą su ordinu. Unija – jau valstybiniai ryšiai. Tie ryšiai keitėsi, peraugdami į personalinę uniją nuo Kazimiero laikų, o paskui – į federacinę uniją, todėl laikotarpis nuo 1385 iki 1795 m. A. Šapokos taip ir pavadintas – "Lietuva Lenkijos sudėtyje", vėlesnis laikotarpis – nepriklausomos Lietuvos. Tada be kitokių priemaišų išsaugomas pagrindinis principas.

Periodizacijos pamatu gali būti imama ir valstybės istorija. Pvz., ankstyvoji monarchija, luominė monarchija, bajoriškoji demokratija, oligarchinė didikų valdžia. Siūlau permąstyti ir periodizacijos pagrindu imti vieną kurį principą, o paragrafuose ir skyreliuose galima įvairuoti. Pamenu Lelevelio persėpimą, kad istorija pasidarė filosofijos tarnaitė, filosofija mums diktavo visą laiką.

Formacinio principo, man atrodo, reikia kratytis.

Prof. P. Setkauskis: problema visiems yra aktuali. Išeities buvo ieškoma jau ir anksčiau. Kokios turėtų būti svarbiausios periodizacijos vertybinės orientacijos? O gal jų turi būti tam tikras kompleksas?

Pritarčiau tai nuomonei, kad svarbiausia turėtų būti valstybės problema. Kai į pirmą planą iškeliami socialiniai–ekonominiai kriterijai, tai valstybingumas būdavo nustumiamas į antrąjį planą. Valstybės istorija yra tam tikras tautos istorijos įvertinimas, todėl taip buvo daroma neatsitiktinai.

Kitas mums iš anksčiau primestas dalykas – imperinės totalitarinės sistemos istoriografija. Tai buvo išdėstyta Lenino, akcentuojant faktiškai vieną partiją, Stalinas tai perėmė. Tad į tuos rėmus ir buvo bandoma sprauti visą pilietinę istoriją.

Be politinės istorijos periodizacija turi apimti ir ekonominius, ir kultūros, ir dvasinio gyvenimo reiškinius. Reiktų kalbėti apie tam tikrų kriterijų visumą, kurie leistų tikslingiausiai ir moksliskiausiai tuos dalykus interpretuoti.

Dar viena iš mūsų ankstesnių klaidų – Lietuvos istorija buvo išplėsiama iš pasaulinės istorijos konteksto ir įtraukiama į Rusijos istoriją. Taip buvo taip pat daroma neatsitiktinai. Esą, visi procesai vyksta per Rusijos valią.

Apie tuos dalykus jau yra minėję ir kiti kalbėję kolegos.

Kai kuriais atvejais, ypač artėjant į dabartį, reiktų pažiūrėti, kaip Lietuvos valstybinė padėtis buvo interpretuojama pasaulyje, pradedant 1940 m. ir pokariu. Tas interpretavimas gal tik mums buvo neprieinamas, bet pasaulyje Lietuvos valstybingumo atkūrimo problemos, atkūrimo keliai buvo plačiai svarstomi. Tad pasaulinis procesas taip pat prisidėjo prie dabartinės valstybės atkūrimo.

Doc. S. Jegelevičius: atrodytų, kad mes visi kalbame apie tą patį, manipuliuojame paėmę du požiūrius. Visi mes, patys to neįsąsąsami, gilumoje esame bolševikučiai: gyvenome, dirbome, mokėmės tokiu laiku, todėl iš karto netapsime kitokiais. Tokiais, kaip pavyzdžiui prof. Paulius Rabikauskas. Turi praeiti kažkiek laiko. Mes patys save dar turime suvokti. Ir dar ilgai suvoksime mes daug ką taip, kaip esame įpratę. Mums periodizuojant svarbiausia buvo iškilę socialiniai–ekonominiai momentai todėl, nes tuo remdamasi savo istoriją buvo suskaidžiusi Rusija. Beje, mums įvykių istorijos Lietuvoje prasme tokia schema visai tiko, ir mes tuose Rusijos istorijos periodizavimo schemas rėmuose tilpome, nes Lietuvos valstybė, o paskui tik jos teritorija, visą laiką buvo vienaip ar kitaip susijusi su kaimynine Rusija, jos istorijos įvykiais. Nors mes visą laiką veržėmės į Vakarus, bet mus visą laiką įtakojo – net ir tada, kai dar nebuvo Rusijos imperijos sudėtyje – Rytai. Todėl, manau, nepadarysime didelio nusizengimo, bandydami Lietuvos istorijos periodizavimo klausimuose suderinti politinį momentą su socialinių–ekonominių formacijų kaita, galbūt politinį

momentą laikydami svarbesniu. Lietuvos istorijoje tikrai tie du momentai neretai sutampa.

Doc. A. Bumblauskas: norėjau užsiminti apie vieną žymiausio Lietuvos istoriko Zenono Ivinskio (kurį laikau iškilesniu istoriku už A. Šapoką) mintį. 1938–1939 m. Zenonas Ivinskis buvo pradėjęs skleisti mintį, jog istorikai nemato konteksto. Jis nelinkęs periodizuoti pagal valstybingumą ar socialinius–ekonominius santykius. Jo manymu, Lietuvos istoriją reikia periodizuoti pagal santykius su Rusija – tai Lietuvos istorijos ašis. Yra periodas, kai mes ekspansionuojame į Rusiją, yra periodas, kai Rusija ekspansionuoja į mūsų pusę.

Tad atsiranda dar vienas periodizavimo principas.

Pritariu prof. M. Jučui, jog reikia išskirti svarbiausius dalykus. Hierarchiškai jie gali būti priekyje. Tačiau juk paantraštes visai nesunku nubraukti. Tik ką gi mes laimėsime nubraukę? Argi epochų pradžios mūsų programoje skiriasi nuo prof. M. Jučo siūlomų?

Dar kartą pabrėžiu, jog man feodalizmas – tai jokių būdu ne vien tik socialiniai–ekonominiai santykiai. Vidurio Europoje, o kartu ir Lietuvoje, žymiai dažniau lėmė ne ekonominiai, o ideologiniai dalykai – orientacija į Vakarus. Tad Lietuvoje feodalizmas akivaizdžiai yra daugiau nei ūkiniai procesai. Daug svarbiau, kai mes orientuojamės į feodalinę visuomenę ir pagal ją modeliuojame savo visuomenę.

Jei mes pritarisime minčiai, kad Rusijoje nebuvo feodalizmo (nes buvo bendruomenė), tai formacinių sąvokų (tik gilesniu turiniu!) taikymas Lietuvos istorijai rodytų ne tiek rusišką, kiek europinę orientaciją. Šių sąvokų taikymas leidžia mūsų procesus palyginti su Vakarų Europos, nors mes ir esame, kaip jau buvo pasakyta, Europos pakraštyje.

Doc. S. Jегелеvičius: bet juk pramonės perversmas taip pat nėra vien tik ekonominis dalykas.

Prof. V. Pšibilskis: nenoriu kartoti to, kas jau išsakyta. Noriu paklausti, kodėl programa baigiama 1953 m.? Bent jau į stojamųjų egzaminų programą reikėtų įtraukti ir paskutiniųjų metų įvykius.

Doc. A. Bumblauskas: mes žiūrime į tai pragmatiškai. Viena priežastis – nėra iš ko skaityti, ypač apie Chruščiovo–Brežnevo periodą, tiktų medžiagą iš visur rankioti.

Kita priežastis – kol nėra išryškėję visi šaltinių kompleksai, kol istorikui neprieinamos visos istorijos proceso pusės, paskutinis laikotarpis yra politologijos objektas. Šiuo metu yra parengta politologijos kurso programa mokyklai. 12-toje klasėje politologija gražiai galės pakeisti visuomenės mokslą. Kad tik būtų ieseitas programoje numatytas kursas. Šiame kurse yra numatyta ir teorinė, ir istorinė dalys, ir to visai pakaktų.

Doc. S. Jегелеvičius: jau anksčiau aš siūliau baigti istorijos kursą, jo dėstymą bei tyrimus ne mūsų laikų įvykiais, bet tuo, kas vyko prieš 25–30 metų. Apskritai trūksta šaltinių, kita vertus – nereikia jaustis kvailio vietoje prieš auditoriją. Jau daug kartų istorikams

netolimoje praeityje teko tokiems pasijusti ne dėl savo kaltės, bet dėl to, kad buvo slepiami šaltiniai, pasigirsdavo naujų intonacijų tyrimus tvarkančių partinių funkcionierių komandos. Kai 1989 m. kovo mėnesį vykusiame istorijos katedrų vedėjų sąjunginiame pasitarime, svarstant parengtą naują TSRS istorijos programą, aš tą mintį išsakiau, salėje kilo šurmulyš, bet per pertrauką daug kas tai minčiai pritarė. Tegul paskutiniųjų dešimt metų įvykius, jų istoriją aiškinasi, klasifikuoja politologai. Politologas gali įvairiai interpretuoti įvykius, visai nepakenkdamas istorikui.

Prof. A. Šidlauskas: reiktų Lietuvos istoriją sieti su Rusijos istorija. Tą mintį yra išsakęs Kojalavičius, moderniausiai tai išreiškia Z. Ivinskio, apie tai užsimena ir Alekna.

Kad ekonominiai dalykai dabar svarbiausi, tai visai natūralu ir psichologiškai paaiškinama. Norėdami pasirodyti, kad jau mąstome kitaip, kryptame į valstybę. Bet valstybės raidą šiandien imti periodizacijos pagrindu gal netiktų. Reikia pasimokyti ne tik iš savo klaidų, bet ir atsižvelgti į europinės istorinės minties laimėjimus, pvz., "Analų" mokyklos. Tiek joje, tiek naujausioje anglų, olandų literatūroje neatmetamas ir periodizavimo pagal formacijas principas. Valstybės istorija ir formacijos yra susiję dalykai. Epochą nulemti gali ne tik ūkiniai, valstybiniai, santvarkų ar kiti dalykai.

Neseniai teko susipažinti su anglų istoriko R. Johnsono "XX amžiaus istorija". Amžių jis pradeda nuo 1919 metų. Tais metais anglų fizikas A. Eddingtonas dviems ekspedicijoms – viena jų buvo Pietų Amerikoje, o kita – Afrikoje – empiriškai verifikavo A. Einšteino reliatyvumo teoriją. P. Johnsonas daro išadą, jog XX a. – reliatyvumo amžius. Ir jis tą idėją realizuoja, reliatyvumo idėją aiškindamas ir ūkinius dalykus, ir politines struktūras. Ar ne įdomus požiūris?

Mums reikia plėsti savo kontekstą, akiratį, nors kol kas su savo konkrečia istoriografinė patirtimi dar vargiai galime svarstyti panašius dalykus.

Pašnekesį noriu baigti optimistine gaida – gera pradžia – pusė darbo. Aš manau, kad susitinkame ne pirmą ir ne paskutinį kartą, juo labiau kad mes savo žurnale norime turėti pastovią rubriką "Apvalus stalas".

Doc. S. Jegelevičius: jūs mane suerzinote su tuo anglų istoriku ir jo išvadomis. Tokiu atveju, jei mes XX a. pradėtume 1919 metais, tai mes čia dabar dar nesėdėtume su kaklaraiščiais. Jeigu jau taip kalba krypta, tai XX a. prasidėjo XIX a. antroje pusėje.